

SKUP 2002 – 3

Prosjekt: Finne-avsløringen
Medarbeider: Nina S kyrud
Publikasjon: Romerikes Blad
Publisert: September- oktober 02
Medium: Avis
Tema: Kultur/svindel

Metoderapport

"Finne-avsløringen"

Da Ferdinand Finnes arving, Thore Elton, trykket opp et uvisst antall grafiske blad etter kunstnerens død, skapte det store overskrifter i norske medier gjennom hele våren og sommeren 2001. I september samme året ble minneutstillingen likevel vist i Ullensaker Kulturhus, med forsikringer om at alt var i orden.

Høsten 2002 ble bildene stilt ut på Gjøvik. Romerikes Blad avslørte at to identiske bilder med samme nummer ble solgt både der og i Ullensaker året før. Det førte til at Finnes arving Thore Elton besluttet å trekke alle bilder trykket etter kunstnerens død fra markedet og ødelegge trykkplatene.

1.

Journalist: Nina Skyrud

2.

Tittel på prosjektet: Finne-avsløringen

3.

Hvor og når publisert: Artikkelen er publisert i Romerikes Blad i perioden 7./9-1./10. 2002

4.

Redaksjon/adresse:

Romerikes Blad
Roseveien 1
2000 Lillestrøm
Tlf 63485050

5.

Journalistens adresse/telefonnummer:

Romerikes Blad,
Jessheimkontoret
Veiberggt. 9
2050 Jessheim
Telefon: 63979603, mobil 93093703
e-post: nina.skyrud@rb.no

6.

Redegjørelse for arbeidet:

a) Slik kom arbeidet i gang

Arbeidet startet i august 2002 med en tilfeldig telefon til en kilde med tilknytning til Ullensaker Kunstforening.

I løpet av samtalen kom kilden inn på flere kritikkverdige forhold under en utstilling av Ferdinand Finne-bilder i Ullensaker Kulturhus i september året før. Hun fortalte at det ble solgt bilder "under bordet" til en billigere pris, blant annet til ansatte i Ullensaker kommune. Og det var mye rot med nummereringen av bildene og uvisst hvor mange bilder som var til salgs. Så snart et motiv var utsolgt, dukket det opp flere med samme motiv.

Dette var en kilde jeg hadde hatt kontakt med og pleid i flere år. Jeg ringte henne tilbake to ganger og ba om flere detaljer. Jeg spurte henne også på nytt om hva som skjedde, hvem som hadde sagt hva og i hvilken sammenheng. Hun fortalte samme historien, med de samme detaljene, hver gang. Jeg festet derfor lit til at hun hadde god kunnskap om de hendelsene hun viderefremidlet til meg og at hun fortalte sannheten. Kunstforeningen som vedkommende brant for, hadde heller ingen interesse av at saken ble kjent, snarere det motsatte i og med at det kunne svekke dens omdømme.

Jeg hadde bare overflatisk fulgt kritikken av Finne-arvingen Thore Eltons opptrykk av nye Finne-bilder etter kunstnerens død. Derfor startet jeg med å skrive ut samtlige artikler jeg fant på internett fra Aftenposten, VG, Dagbladet, NRK og TV2 om saken, til sammen over 60 artikler. Dette var en av de mest omtalte sakene i norske medier i 2001. Kritikken gikk på at Elton ødela Finnes navn som kunstner og villedet kjøperne. Det var stor usikkerhet om hvor mange trykk som florerte i markedet. Bransjen fryktet også at tilliten til grafikk som kunstform ble svekket.

Den massive omtalen av saken stanset rett før utstillingen åpnet i Ullensaker. Siden hadde det vært stille.

b) Problemstillingen

Jeg undret meg over at kultursjef Stein Monn-Iversen i Ullensaker kommune hadde invitert utstillingen til Ullensaker Kulturhus samtidig som seriøse kunstforeninger som Trondhjem og Lillehammer avlyste den.

Hadde kjøperne blitt lurt?

Ullensaker kommune hadde også kjøpt et bilde. Var dette fornuftig bruk av skattebetalernes penger og en god kunstinvestering?

Hadde bildene noen verdi i kunstmarkedet nå, ett år etter at det hadde roet seg rundt den såkalte Finne-skandalen?

Hvis kildens opplysninger om at det var rot med nummereringen og salg under bordet stemte:

Kunne det være at det fortsatt ble solgt dobbeltnummereringer og at opplagene var større enn det Elton oppga?

c) Endringer i problemstillingen underveis

Problemstillingene ble ikke vesentlig endret underveis. Men det viste seg at kultursjef Stein Monn-Iversen hadde tatt med seg et bilde hjem fra utstillingen som han aldri hadde betalt. Dette ble en del av avsløringen av flere kritikkverdige forhold ved Monn-Iversens forvaltning i Ullensaker kommune noe som senere førte til at han sa opp. (Se "Kultursjef-saken").

d) Organisering, metode, kildebruk, problemer mm.

Min kilde i kunstforeningen hadde kopiert alle kontraktene på kjøp av bilder under utstillingen, unntatt bildene som ble solgt "under bordet". De fantes det ingen kontrakter på. Vedkommende lånte meg samtlige dokumenter foreningen hadde arkivert i forbindelse med Finne-utstillingen. Jeg kopierte dokumentene og systematiserte dem i en egen ringperm. På den tiden var jeg usikker på om prosjektet ville resultere i konkrete saker, så jeg tok dataene med hjem og brukte fritida til å gå gjennom dem.

Jeg fant to-tre bilder som kunne se ut som de hadde samme nummer i dokumentene, men det viste seg å være feilskrift da jeg ringte kjøperne og spurte diskret om de kunne sjekke hva som sto på selve bildet. Flere av kontraktene manglet nummer eller var mangelfullt utfylt. Ut fra

dokumentene, så det ut som det ikke hadde vært så nøye med kontrollen av hvor mange bilder som var solgt og hvilke nummer de hadde.

På internett fant jeg et galleri på Kløfta som solgte trykk stemplet etter Finnes død. Galleriet reklamerte med at samme type bilder var vist i Ullensaker Kunstforening. Jeg besøkte galleriet, men fant ingen med de samme numrene som i kjøpekontraktene fra Ullensaker-utstillingen.

Jeg besøkte også en utstilling med Ferdinand Finne-grafikk i Stavern. Men dette viste seg å være bilder trykket før Finnes død og signert av ham. Derimot var det lærerikt å snakke med galleriets eier.

Ved siden av den skriftlige dokumentasjonen, sorterte jeg de muntlige kildene i tre grupper:

- Kilder som kunne ha interesse av å holde ting skjult.
- Nøytrale kilder med kunnskap
- Kilder som var interessert i åpenhet om saken.

I den siste gruppen var Reidar Osen i Bergen, mannen som hadde oppdaget dobbeltnummereringer i 2001 og gått ut med kraftig kritikk av Eltons opptrykk av bilder etter Finnes død. Osen hadde klart økonomisk interesse i saken,. Han er Norges største Finne-samler. Jeg var derfor i utgangspunktet kritisk til ham som kilde. Samtidig var hans interesse sammenfallende med mange av kjøperne. Han ville hindre at Finnes grafikk ble trykket opp i uante mengder.

Også Osen ringte jeg tilbake til flere ganger og stilte de samme spørsmålene på nytt. Jeg fikk hver gang samme svar. Han fakset meg også deler av en revisorrapport Thore Elton hadde bestilt i 2001 og dokumentasjon han satt med, signert av Finne. Dokumentasjonen viste at antall bilder i revisorrapporten ikke stemte.

Samtalen med Osen gjorde meg bevisst på hvor viktig saken var og hvor mye som sto på spill for daglig leder Truls Hatle i firmaet Adamsøy, som solgte bildene, og Thore Elton. (Hatle og Elton sto sammen bak to firma, Adamsøy og Kunstsenteret. For enkelthets skyld vil selskapet som står for salg av Finne-bildene heretter omtales som Adamsøy.)

Hos Norske Grafikere fikk jeg reglene for nummerering av grafiske blad, slik at jeg kunne sette meg inn i dem. Det var åpenbart at Elton hadde brutt regelverket da han startet turneen med minneutstillingen etter Finne i 2001. Spørsmålet var om han og Adamsøy fortsatt gjorde det.

Andre åpne kilder var kunstnerorganisasjonene og de anerkjente kunsthandlerne i Oslo.

Selv om det så ut til å bli vanskelig å dokumentere doble serier, bestemte vi oss for å skrive om salget under bordet og verdien på kommunens kunstkjøp.

I Ullensaker kommune, som ikke ønsket offentlighet om saken, var innvendingen blant annet at kjøperne ville bli lei seg hvis avisa stilte spørsmål ved bildenes verdi. Kjøperne jeg var i kontakt med var derimot interessert i at sannheten kom fram.

Blomquist og Grev Wedels Plass Auksjoner, to av de mest kjente kunsthandlerne i Oslo, bekreftet at bildene var så godt som verdiløse i markedet. Daglig leder i Norske Grafikere, B. E. Moen, uttalte at bilder trykket etter kunstnerens død ikke kunne kalles ekte kunst.

Vi kunne dermed slå fast at Ullensaker kommune hadde kjøpt et bilde uten annen verdi enn å være noe pent å se på. Dette ble grunnlaget for den første artikkelen i Romerikes Blad 7. september.

Adamsøy var representert med Gun Kolseth på utstillingen i Ullensaker. I dokumentene fra kunstforeningen lå et brev fra henne hvor hun beklaget at det hadde foregått et salg av trykk under utstillingen i hennes private regi som ikke var avklart på forhånd.

Jeg konfronterte henne med dette på telefon og hun bekreftet at hun hadde solgt bilder privat under utstillingen til en rimeligere pris, blant annet til kommunalt ansatte. Bildene kom fra Adamsøy og var hennes "lønn" for jobben.

Hun bekreftet også at det var levert et bilde til kultursjefen i kommunen og fortalte at han ikke hadde betalt bildet. Første gang jeg spurte Monn-Iversen, avviste han at han hadde kjøpt bilde på utstillingen. Da jeg konfronterte ham med Gun Kolseths opplysninger, innrømmet han å ha et bilde hjemme som han skulle levere tilbake. (Senere sa han at han bare hadde tatt vare på bildet så det ikke skulle bli stjålet.) Intervjuet med Kolseth, bekreftelsen fra Monn-Iversen og den skriftlige dokumentasjonen på at det hadde foregått to typer salg la grunnlaget for oppfølgingen i Romerikes Blad 11. september.

Ettersom det foregikk et uoffisielt salg, hadde jeg fortsatt ikke gitt opp hypotesen om at det var flere trykk i omløp enn det offisielle tallet fra revisorrapporten Elton selv bestilte i 2001. Rapporten fikk Forbrukerrådet til å legge saken på is under forutsetning av at Elton fulgte reglene for omsetning av grafikk i ettertid.

Jeg søkte på internett og fant en forhåndsomtale i Oppland Arbeiderblad. Gjøvik Kunstforening hadde Finne-utstilling. Etter å ha sjekket nærmere fant jeg ut at det dreide seg om bilder trykket etter Finnes død og stemplet med hans signatur, altså samme type trykk som på utstillingen i Ullensaker.

Det fantes ingen offisiell liste over hvilke bilder som var til salgs på Gjøvik slik det er vanlig ved utstillinger. Men en person som besøkte galleriet, fakset meg en liste over hvilke bilder som var levert til utstillingen fra Adamsøy. Listen var ikke ment for publikum, men vedkommende tok den likevel med seg.

Denne listen ble avgjørende for at Romerikes Blad kunne dokumentere at et bilde som ble solgt i Ullensaker, med nøyaktig samme nummer, nå var til salgs på Gjøvik.

Dobbeltnummereringen fant jeg ved å sjekke numrene på alle bildene på Gjøvik-lista opp mot kjøpekontraktene fra Ullensaker. Jeg ringte kjøperen. Denne gangen var det ikke feilskrift. Bildet "Drøbak Vårnatt" hadde samme nummer som i kontrakten. Bildet var nummer xxv/xxv og skulle altså være det siste i en serie på 25 nummerert med romertall. "Drøbak Vårnatt xxv/xxv" sto som ett av tre trykk i samme serie til salgs på Gjøvik. Jeg holdt muligheten åpen for at det kunne være en skrivefeil. Men dokumentasjonen var Adamsøys egen oversikt. Jeg hadde tro på at dette virkelig kunne være to like bilder, noe som ikke skulle forekomme.

Utstillingen skulle tas ned kommende helg og lørdag 7. september reiste jeg til Gjøvik, i håp om at trykket ikke var solgt og levert.

Jeg presenterte meg for de som satt vakt i galleriet og fortalte hvorfor jeg kom. Jeg var i tvil om jeg skulle gjøre dette, eller bare si meg interessert som en potensiell kjøper. Men jeg vurderte det som mest korrekt å spille med åpne kort. Selv om de kunne ha interesse av å dysse saken ned, antok jeg at Gjøvik Kunstforening var seriøse nok til ikke å skjule sannheten, dersom det virkelig var en dobbeltnummerering.

Vaktene var behjelpelige og gikk igjennom alle trykkene. Men det viste seg at bildet var solgt og hentet av kjøper. Navn på kjøper var skrevet ned i en liten notatbok. Dette var eneste dokumentasjon på salget. Jeg spurte om å få se navnet. Vaktene torde ikke gi meg det og kontaktet kunstforeningens arrangementsansvarlige ettersom foreningens formann var bortreist. Arrangementsansvarlig ønsket ikke å gi ut navnet. Jeg reiste til henne der hun bodde. Over en kopp kaffe argumenterte jeg for at kunstforeningen var mest tjent med å komme til bunns i saken. Jeg ba henne ta kontakt med kjøper, sjekke nummeret på bildet og gi meg beskjed om nummeret var identisk med det som sto på lista.

Jeg gjorde det også klart at jeg ønsket å høre det direkte fra kjøper og helst se bildet dersom det ikke var samme nummer som på lista. Jeg argumenterte med at det i så fall ikke hadde skjedd noe galt og at det derfor ikke skulle være noe i veien for at foreningen formidlet kontakt med kjøper.

Midt oppe i det hele vekslet jeg mellom å føle meg som en supermistenksom, overivrig "Frøken Detektiv" og frykt for at Hatle/Elton ville gjøre det de kunne for å hindre offentliggjøring av en ny dobbeltnummerering.

Jeg følte at de jeg traff i Gjøvik Kunstforening på ene siden var like interessert som meg i å finne ut om bildene virkelig hadde samme nummer, samtidig som de ikke ønsket å tape ansikt ved å ha formidlet den omstridte utstillingen.

De la ikke skjul på at foreningen hadde tatt utstillingen for å tjene penger. De fikk ingen støtte fra kommunen og trengte en utstilling med godt salg og fortjeneste, fortalte de. Hatle hadde forsikret at alt nå skulle være i orden.

Samtidig visste jeg ikke hvor tette forbindelser det kunne være mellom Adamsøy og Gjøvik Kunstforening. Bildene hadde nesten ikke vært vist siden alt medieoppstyret i 2001. Hvorfor på Gjøvik?

Etter Gjøvik-turen ringte jeg Gjøvik Kunstforening hver dag. Søndag fikk jeg beskjed om at de hadde fått tak i kjøperne, men at bildet var til innramming. Mandag fikk jeg vite at de fortsatt ikke hadde funnet ut hvilket nummer bildet hadde. Tirsdag skulle det være styremøte i kunstforeningen. Formannen var tilbake, men var svært avvisende. Jeg vurderte en ny tur til Gjøvik for å komme i kontakt med flere i foreningen, eventuelt søke hjelp hos kollegaer i Oppland Arbeiderblad. Samtidig hadde jeg andre lokale nyhetssaker som måtte løses.

Onsdag 11. september kom bekreftelsen. Bildet som var solgt på Gjøvik het "Drøbak Vårnatt xxv/xxv", og var identisk med det en dame i Sørumsund hadde kjøpt i Ullensaker ett år tidligere. Begge bildene var stempelsignert og trykket etter Finnes død.

Gjøvik Kunstforening hadde samtidig kontaktet Truls Hatle og bedt ham rydde opp. Det resulterte i at Thore Elton samme dag gikk ut med en pressemelding hvor han trakk alle bildene trykket etter Finnes død fra markedet og lovet å destruere trykkplatene av hensyn til kjøperne av Finnes grafikk og Ferdinand Finnes ettermæle. Dette hadde han avvist å gjøre under all kritikken året før. Reidar Osen i Bergen tilbød ham den gang 500.000 kroner hvis han ødela platene.

Jeg har sjekket med galleriet på Kløfta som solgte bildene, og de er levert tilbake til Adamsøy.

Ullensaker Kunstforening mistet to medlemmer etter at saken ble kjent. Men foreningens ledelse sier de er glad alt har kommet fram i lyset. De føler lettelse over ikke lenger å måtte bære på viten om at alt ikke var som det skulle være under utstillingen.

7. Tidsforbruk

Finne-prosjektet ble løst parallelt med andre daglige arbeidsoppgaver ved lokalkontoret på Jessheim. Derfor tok det noen uker fra det første tipset kom til første saken sto på trykk. I startfasen gjorde jeg mye av undersøkelsene på fritida. Det pågikk en kontinuerlig dialog

mellom redaksjonssjef Thor Fremmerlid og meg om utviklingen av saken. Da vi følte vi hadde nok til å kjøre en artikkelserie, jobbet jeg mer intensivt med prosjektet. Anslagsvis brukte jeg åtte hele arbeidsdager på serien. På fritiden brukte jeg anslagsvis 20 timer til å gå gjennom dokumentene og ringe kjøperne, pluss to lørdager til å besøke galleriet i Stavern og Gjøvik Kunstforening.

8. Nyttige erfaringer

Det var et ønske både fra meg og redaksjonssjefen på Jessheim at vi skulle være to journalister på dette prosjektet. Kollegaen som skulle jobbet sammen med meg ble derimot opptatt med andre gjøremål, blant annet som vikar på desken på Lillestrøm. Til slutt ble det til at jeg gjennomførte prosjektet alene. I ettertid mener jeg fortsatt at det ideelle ville vært å være to journalister. Jeg hadde derimot stor nytte av å diskutere saken med redaksjonssjefen og de kollegaer som til enhver tid hadde muligheter til å være ballspillere. Redaksjonssjefens støtte var avgjørende for at prosjektet ble realisert.

Underveis var jeg nær ved å gi opp å finne dokumentasjon på dobbeltnummereringer. I ettertid er jeg glad jeg fortsatte å lete. Ikke å gi opp, selv om de første sjekkerundene ikke gir resultater, er kanskje den nyttigste erfaringen å ha med seg videre.

Jessheim, 14./1.-2003

Nina Sjørud

Vedlegg:

Publiserte artikler i Romerikes Blad så langt:

- 7./9. 2002 Kjøpte verdiløst Finne-bilde
Ikke råd til original kunst
Trondheim avlyste-Ullensaker inviterte
- 8./9. 2002 Angrer på hele Finne-utstillingen
Kommunen beholdt foreningens penger
- 11./9. 2002 Finne-bilder på billigsalg
- Dette er ikke ekte kunst
Advarer mot bildene
- 12./9. 2002 Solgte samme bilde to ganger
- 1./10.2002 - Beklager, Finne-kjøpere
Lovet kompensasjon
- 17./12. 2002 Håper på tilbakebetaling etter Finne-utstilling